

موانع معرفت به امام زمان (عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری (حفظه الله)

ثریا رستم پور^۱

چکیده

معرفت به امام که تنها از راه شناخت بتوانیم امامت امام را قبول کنیم و منظور از شناخت و معرفت حضرت شناخت جسم و شکل و شمایل ایشان نیست؛ بلکه هدف دانستن مقام و منزلتی که حضرت مهدی (علیه السلام) در این جهان دارد. امام زمان (عج) به عنوان آخرین حجت الهی در زمین با هدف اصلاح انسان و گسترش عدالت و اخلاق در جهان ظهور خواهد کرد که به طور طبیعی برای تحقق هدفشان موانعی را پیش رو خواهند داشت. هدف از این پژوهش، تبیین موانع معرفت به امام زمان (عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری است. همان طور که در سخنان مقام معظم رهبری آمده است که چنین پیروزی جز با خون و عرق امکان پذیر نیست. برخی از این موانعی منتسب به مسلمانان بوده و از درون امت اسلامی در برابر ایشان قرار می گیرد که اهمیت ویژه ای دارد چرا که این موانع، موانعی است که از درون دین در برابر پیشوای حقیقی آن دین قرار گرفته و خطر بیشتری نسبت به موانعی دارد که از سوی غیر مسلمانان متوجه اهداف حضرت خواهد شد. در نتیجه، موانع معرفت به امام زمان عبارت اند از: عدم شناخت دین، دلبستگی به دنیا، پیمان شکنی، گناهکاری، امید نداشتن، عدم آماده سازی، عدم دفاع از ارزش ها، عدم رابطه قلبی معنوی بین مردم و امام، می باشد. پژوهش حاضر با شیوه تحلیلی، توصیفی و به روش کتابخانه ای تالیف شده است.

کلیدواژه: موانع، معرفت، امام زمان، مقام معظم رهبری.

مقدمه

در فرهنگ دینی، بحث معرفت و شناخت امام و اعتقاد به او، از اهمیتی ویژه برخوردار است، به گونه ای که در ردیف اصول اعتقادی شیعه یعنی توحید، نبوت و معاد قرار گرفته است. در واقع اعتقاد به وجود امام، در هر عصر و زمانی واجب است و به موجب دلایل عقلی و نقلی، ایمان بدون شناخت امام در هر زمان تحقق نمی پذیرد؛ زیرا که پیروی کردن بدون معرفت و شناخت امکان ندارد. بنا براین روایات هیچ گونه عذری از مردمی که امام زمان خود را نشانند پذیرفتنی نیست؛ زیرا مرگ بدون شناخت و معرفت نسبت به امام زمان خود، مانند مرگ جاهلیت است. از اینجا اهمیت موضوع موانع معرفت نسبت به امام زمان در هر عصر، به ویژه عصر غیبت آخرین ذخیره الهی حضرت مهدی(عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری به روشنی مشخص می گردد.

برخی از این موانع منتسب به مسلمانان بوده، و از درون امت اسلامی در برابر ایشان قرار می گیرد که اهمیت ویژه ای دارد چرا که این موانع، موانعی است که از درون دین در برابر پیشوای حقیقی آن دین قرار گرفته است و خطر بیشتری نسبت به موانعی دارد که از سوی غیر مسلمانان متوجه اهداف حضرت(ع) خواهد شد.

بدین ترتیب، مسئله اصلی مقاله حول محور بررسی موانع معرفت با امام زمان(عج) و توجه شیعیان به این امر در عصر غیبت با استناد به روایات مستند از ائمه معصومان(ع)، که از دیدگاه مقام معظم رهبری که برگرفته از قرآن و روایات است. ساختار اصلی مقاله بر پایه معرفی امام، بیان ضرورت شناخت و وجود امام، موانع معرفت به امام زمان(عج) و نیز تعریف و اثبات مهم ترین آنها است؛ چراکه اعتقاد به آنها در زمان غیبت، در زمینه اخلاقی شدن جامعه منتظر نقش اساسی دارد و فرد منتظر و جامعه منتظر را از انحرافات اخلاقی و غفلت های معنوی مصون می سازد و آنان را در سلوک مسیر معنوی دستگیری می کند و در نتیجه هم غفلت و انحراف را از آنها دور می سازد و هم جامعه منتظر را آماده ظهور امام می سازد و زمینه ساز بهره مندی از ثمرات فراوانی را میسر می کند.

در پیشینه این پژوهش، مقالاتی در این زمینه و در ارتباط با موضوع پژوهش به صورت پراکنده نوشته شده است و هرکدام از این پژوهش ها به یک بحث در ارتباط با این موضوع پرداخته اند از جمله در مقاله: بررسی راه های زمینه سازی ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری و آیت الله بهجت، نگارنده: پریسا توسلی زاده، ۱۴۰۱، هدف از این مقاله، بررسی راه های زمینه سازی ظهور از دیدگاه مقام معظم رهبری و آیت الله بهجت است. در مقاله: راه های معرفت به امام زمان (عج)، نگارنده: سمیه رحیمی پویانی، ۱۴۰۱، در مطالعه این مقاله، از جمله راه های معرفت به امام قرآن، سنت، عرفان و حکمت، ایمان و عمل صالح، تسلیم و اطاعت بی چون و چرا از امام، عمل به وظایف شرعی فردی و اجتماعی، پرهیز از گناه و اصرار به آن و... هدف شناخت حضرت و راه های نزدیک شدن به ایشان است. در مقاله: مروری بر راهبردهای تربیتی معرفت امام زمان (عج) با تاکید بر خانواده، نگارنده: مریم سالم، ۱۳۸۹، این

مقاله مقدمه ای است برای تبیین راهبردهای تربیتی معرفت به امام زمان (عج) با رویکردی که در این مقاله بیان شده است.

هدف از این مقاله، تبیین موانع معرفت به امام زمان (عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری است. ولی در این مقاله حاضر سعی بر آن شده است تا ضمن پرداختن به مفاهیم کلیدی این پژوهش، تبیین موانع معرفت به امام زمان (عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته شود. بر این اساس ما در این پژوهش درصدد پاسخ به سؤالی هستیم که بیانگر و روشن کننده این تحقیق باشد از جمله:

۱- موانع معرفت به امام زمان (عج) از دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟

۱- مفهوم شناسی

پیش از پرداختن به بحث‌های اصلی لازم است کلمات کلیدی و تأثیرگذار را که در این پژوهش مطرح است مورد بررسی لغوی و اصطلاحی قرار داده شود تا با روشن شدن مفاهیم آن‌ها، تبیین هرچه بیشتر بحث ممکن شود.

۱.۱. مفهوم امام

امام در لغت از ماده (ا م م) به معنای قصد یا قصد با توجه خاص است؛ و نیز به معنای پیشوا، پیشرو، سرپرست، مقتدا، الگو، راه اصلی و راهنماست.^۱ یا کسی یا چیزی که مورد پیروی واقع می گردد؛ انسان باشد یا کتاب یا چیزی دیگر؛ به حق باشد یا باطل^۲ بنابراین، «امام کسی است که در کارها به او اقتدا می شود، و پیامبر(ص) پیشوایان و خلیفه او پیشوای مردم و قرآن، امام مسلمانان است.^۳

در قرآن کریم واژه امام به صورت مفرد یا جمع در ۱۲ مورد استعمال شده و همان گونه که در مورد انسان به کار رفته، بر برخی کتاب های آسمانی نیز اطلاق شده است؛ چنان که قرآن کریم در مورد حضرت ابراهیم (ع) فرموده است: «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا»^۴ و یا درباره تورات فرموده است: «وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً»^۵ در جایی دیگر، لوح محفوظ امام نامیده شده است: «وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ»^۶

^۱ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱، ص ۲۱۲-۲۱۴.

^۲ راغب اصفهانی المفردات، ص ۸۷.

^۳ ابن فارس، ج ۱، ص ۲۸.

^۴ بقره، ۱۲۴.

^۵ هود، ۱۷.

^۶ یس، ۱۲.

گروهی از متکلمان امامیه، امامت را به «ریاست دینی و دنیایی» تعریف کرده اند؛ مثلاً شیخ مفید در تعریف و توصیف امام می نویسد: «امام، کسی است که در امور دینی و دنیایی مردم به جانشینی از پیامبر (ص) ریاستی فراگیر دارد.»^۱ هم چنین خواجه طوسی پس از آن که مسائل مهم بخش امامت را پاسخ گویی به پنج پرسش «معنای امام چیست؟ آیا امام موجود است؟ برای چه امام موجود است؟ امام چگونه است؟ و امام کیست؟» می داند،^۲ در پاسخ پرسش نخست می نویسد: «امام کسی است که ریاست فراگیر در امور دینی و دنیایی را اصالتاً نه به نیابت از دیگری در این دنیا به عهده دارد.»^۳

گرچه این دو عبارت به توصیف امام می پردازد، ولی تا حد بسیاری مفهوم امامت را بیان می کند، لذا خواجه طوسی آن را کامل تر از سایر تعریف ها و منطق بر معنای اصطلاحی و کلامی «امامت» می داند. در این تعریف ها صراحتاً آمده است که امامت در معنای اصطلاحی و کلامی خویش دو حوزه دین و دنیا را در بر می گیرد؛ یعنی امامت همان گونه که ریاست و مرجعیت در امور دینی است، مرجعیت در امور دنیایی نیز می باشد.^۴

۲.۱. مفهوم معرفت

معرفت به معنی ادراک، شناختن و تصور اشیاست. راغب اصفهانی در تعریف معرفت گفته است: «الْمَعْرِفَةُ وَالْعِرْفَانُ: إدراك الشيء بتفكير وتدبر لأثره، وهو أخص من العلم، و يضافه الإنكار»^۵؛ «بدین معنا که درک کردن و دریافتن چیزی است از روی اثر آن با اندیشه و تدبر که اخص از علم است و واژه «انکار» نقطه مقابل و ضد آن است.»

بنابراین معرفت یعنی شناخت و آشنایی عمیق و واقعی نسبت به شخصی یا چیزی و شناخت امام زمان به معنای علم و معرفت نسبت به شخصیت و مقام و منزلت آن حضرت و آشنایی با سیره و هدف و برنامه های ایشان است. شناخت، زمینه ساز اعتقاد و ایمان و در نتیجه عمل و تعهد است. چه زیبا فرموده است امیرمؤمنان علی (ع): «أَنَّ

قِيَمَةُ كُلِّ امْرِئٍ وَقَدْرُهُ مَعْرِفَتُهُ»^۶؛ «ارزش و منزلت هر کسی (به اندازه) معرفت اوست.»

^۱ مفید، النکت الاعتقادیة، ج ۱۰، ص ۳۹.

^۲ طوسی، تلخیص نقد المحصل، ص ۴۲۵.

^۳ همان، ۴۲۶.

^۴ ضیایی فر، جایگاه مبانی کلامی در اجتهاد، ص ۵۶۴-۵۶۵.

^۵ راغب اصفهانی، المفردات، ص ۵۶۰.

^۶ مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۱۸۴.

همچنین در قرآن و احادیث نیز شناخت امام و اعتقاد به او، از اهمیتی ویژه برخوردار است و امری واجب برای هر شخص مؤمن و متدین دانسته شده و شناخت امام، پیوندی ناگسستنی با معرفت خدا و پیامبر دارد و زمینه ساز بینش عمیق در دین و منش درست و پسندیده در زندگی است.

در اصطلاح کلامی، معانی متعددی از این واژه ارائه شده که شایع ترین آن، ریاست و رهبری عمومی جامعه در امور دین و دنیا است. هم چنان که شیخ مفید در تعریف امام می گوید: «امام، کسی است که در امور دینی و دنیایی مردم به جانشینی از پیامبر(ص) ریاستی فراگیر دارد»^۱

۲. معرفت امام در آموزه های اسلامی

«معرفت امام» جایگاه و اهمیت ویژه ای در آموزه های اسلامی دارد و در سخنان پیامبر گرامی اسلام (ص) و امامان معصوم (ع) تأکید فراوانی بر آن شده است. برای روشن تر شدن این موضوع به برخی از روایاتی که در این زمینه وارد شده است، اشاره می کنیم:

۱. در روایتی که به صورت متواتر و از طریق شیعه و اهل سنت از پیامبر اعظم(ص) نقل شده، نشناختن امام زمان و معرفت نداشتن نسبت به او با مردن در عصر جاهلیت (عصر کفر و شرک) برابر دانسته شده است. در این روایت می خوانیم: «هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناسد به مرگ جاهلی از دنیا رفته است»^۲

۲. امام باقر (ع) در این زمینه می فرماید: «هر کس در حالی که امامی نداشته باشد، بمیرد، مردنش، مردن جاهلیت است و هر آن که در حال شناختن امامش بمیرد، پیش افتادن یا تأخیر این امر [دولت آل محمد(ع)]، او را زیان نرساند و هر کس بمیرد در حالی که امامش را شناخته، هم چون کسی که در خیمه قائم [ع] با آن حضرت باشد»^۳

۳. حارث بن مغیره از امام صادق (ع) چنین نقل می کند: «به ابوعبدالله امام صادق(ع) عرض کردم: آیا رسول خدا (صلی الله علیه و اله) فرمود: «کسی که بمیرد و امامش را نشناسد به مرگ جاهلی از دنیا رفته است؟» فرمود: «آری». گفتم: جاهلیت کامل یا جاهلیتی که امامش را نشناسد؟ فرمود: «جاهلیت کفر و نفاق و گمراهی»^۴

^۱ مفید، ترجمه الارشاد، ج ۱۰، ص ۳۹.

^۲ کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۷۶.

^۳ همان، ج ۱، ص ۳۷۱.

^۴ همان، ص ۳۷۷.

۳. ضرورت معرفت امام

حال این پرسش مطرح می شود که چرا در آموزه های اسلامی این همه بر لزوم معرفت امام تأکید شده است؟ برای یافتن این پرسش، لازم است که نگاهی اجمالی به جایگاه امام و امامت در مکتب اسلام داشته باشیم:

۱. در روایتی که از امام رضا (ع) نقل شده، در این زمینه چنین آمده است: «امامت، زمام دین و مایه نظام مسلمانان و صلاح دنیا و عزّت مؤمنان است. امامت، اساس رشد یابنده اسلام و شاخه بلند آن است. تمامیت نماز و روزه و حج و جهاد و گردآوری مالیات و صدقات و اجرای حدود و احکام و حراست از مرزهای اسلام، همه به دست امام است. حلال خدا را حلال و حرام خدا را حرام می کند و حدود خدا را برپا می دارد و از دین خدا دفاع می کند. او با حکمت و اندرز و حجت رسا مردم را به راه پروردگارش فرا می خواند»^۱ با توجه به روایت به خوبی روشن می شود که بقای همه اصول و فروع اسلام به وجود امام بسته است و آموزه های اسلامی جز با وجود امام محقق عینی و عملی نمی یابد. از این رو کسی که امام زمانش را نشناسد، هیچ بهره ای هم از اعمال خود نخواهد برد.

۲. در روایتی که از امام باقر (ع) نقل شده، این موضوع با صراحت بیشتری بیان شده است. آن حضرت می فرماید: «بالاترین مرتبه امر دین و کلیدش و در همه چیز و مایه خرسندی خدای رحمان، پیروی از امام بعد از شناخت اوست.

همانا خدای عزوجلّ می فرماید: «هرکس از پیامبر فرمان برد، در حقیقت خدا را فرمان برده و هر کس روی برگردان شود، ما تو را برایشان نگهبان نفرستاده ایم»، همانا اگر مردی شب ها را به عبادت به پا خیزد و روزها را روزه دارد و تمام اموالش را صدقه دهد و در تمام دوران عمرش به حج رود و امر ولایت ولی خدا را نشناسد تا از او پیروی کند و تمام اعمالش با راهنمایی او باشد، برای او ثواب خدای عزوجلّ حقی نیست و او از اهل ایمان نباشد»^۲

این روایت، ضرورت فلسفه تأکیده های فراوان اسلام بر شناخت امام را به خوبی آشکار می کند و روشن می سازد که معرفت امام از آن رو اهمیت دارد که مقدمه پیروی و اطاعت از اوست. به همین دلیل است که می بینیم در بسیاری از روایت های «من مات» به جای تعبیر «و لم یعرف إمام زمانه»، عبارت هایی چون «و لیس علیه إمام» یا «و لیس له إمام» یا «و لیس له إمام یأتم به» «و لیس له إمام یسمع له و یطیع» «ولیس علیه طاعة» «و لیس فی عنقه بیعة» آمده است که همه آن ها بر مقدمه بودن معرفت برای پیروی و اطاعت از امام، به عنوان شرط نجات و رستگاری دلالت می کند.^۳

^۱ کلینی، الکافی، ص ۲۰۰.

^۲ همان، ج ۲، ص ۱۹.

^۳ متقی، کنز العمال، ج ۱، ص ۱۰۳.

۳. توجه به روایت ذیل که از امام حسین (ع) نقل شده است این موضوع را روشن تر می سازد. آن حضرت در این روایت با اشاره به فلسفه آفرینش انسان می فرماید: «هان ای مردم! همانا خداوند

-بزرگ باد یاد او- بندگان را نیافرید مگر برای این که او را بشناسند. پس هر گاه او را بشناسند، او را بپرستند و هر گاه او را بپرستند، با پرستش او، از بندگی هر آن چه جز خداست، بی نیاز شوند. مردی پرسید: ای فرزند رسول خدا، پدر و مادرم فدایت، معرفت خدا چیست؟ حضرت فرمود: این است که اهل هر زمانی، امامی را که باید از او فرمان برند، بشناسند^۱ بنابراین، می توان گفت: فلسفه آفرینش انسان، رسیدن به مقام معرفت خداست. این معرفت حاصل نمی شود مگر به معرفت امام و حجّت عصر (ع)؛ زیرا امام، آیینه تمام نمای حق و واسطه شناخت خداست، چنان که امام صادق (ع) فرمود: «ما دانایان (برپا دارندگان) به امر خدا و دعوت کنندگان به راه او هستیم به واسطه ما خدا شناخته و پرستیده می شود. ما راهنمایان به سوی خدا هستیم و اگر ما نبودیم، خدا پرستیده نمی شد»^۲ در روایت زیر که از امام علی (ع) نقل شده، ارتباط بین معرفت امام و سعادت و رستگاری انسان ها، به بیان دیگری توضیح داده شده است: «خوشبخت ترین مردم کسی است که فضل و مقام ما را بشناسد و به وسیله ما به خدا نزدیک شود و دوستی ما یکدل و مخلص باشد و به آن چه ما بدان فراخواندیم عمل کند و از آن چه ما نهی کردیم دست بردارد. چنین کسی از ماست و درسرای ماندگاری (بهشت) با ماست»^۳

۴. توجه به مفاد دعاهایی که خواندن آن ها در عصر غیبت مورد تأکید قرار گرفته است، نیز ما را به اهمیت موضوع شناخت حجّت خدا و نقش آن در زندگی انسان رهنمون می سازد. بر اساس روایتی که زراره بن اعین از امام صادق (ع) نقل می کند، آن حضرت پس از پیش گویی غیبت قائم (ع) در پاسخ این پرسش زراره که: اگر آن زمان را درک کردم، چه عملی را پیشه خود سازم؟ می فرماید: «ای زراره! اگر آن زمان را درک کردی پیوسته این دعا را بخوان: بارالها! خودت را به من شناسان؛ که اگر خودت را به من شناسانی، پیامبرت را نخواهم شناخت. بارالها! فرستاده ات را به من شناسان؛ که اگر فرستاده ات را به من شناسانی، حجّت تو را نخواهم شناخت. بارالها! حجّت خود را به من شناسان؛ که اگر حجّت را به من شناسانی، از دینم گمراه می شوم» این دعا با اندک تفاوتی، در یکی از توقیعات امام عصر (ع) نیز آمده است.^۴

^۱ گروه حدیث پژوهشکده باقر العلوم، فرهنگ جامع سخنان امام حسین (ع)، ص ۶۰۴-۶۰۵.

^۲ مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۶، ص ۲۶۰.

^۳ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۵، ص ۲۴۸۰.

^۴ ابن بابویه، کمال الدین، ج ۲، ص ۵۱۲.

۴. موانع معرفت به امام زمان (عج)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با تأکید بر اینکه امت محمدی (صلی الله علیه و آله) در هیچ حادثه‌ای نباید دچار یأس و ناامیدی شود، فرمودند: انتظار فرج به معنای نشستن، بی‌عملی و چشم به در دوختن نیست بلکه به معنای آماده شدن و اقدام کردن برای دستیابی به آینده‌ی روشن و وعده‌ی داده‌شده است.

همچنین ایشان فرمودند: به همین علت برای ایجاد جامعه‌ی مهدوی باید هم خودسازی کرد و هم به قدر توان دگرسازی، و محیط پیرامونی را به جامعه‌ی مهدوی که جامعه‌ی قسط، عدالت، معنویت، معرفت و برادری و عزت است، نزدیک کرد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای انتظار حقیقی فرج را در تضاد با بی‌صبری و مدت معین کردن برای ظهور حضرت خواندند و فرمودند: در آماده‌سازی برای فرج، بی‌صبری و عجله کردن ممنوع است چرا که پروردگار بر مبنای شتاب و عجله‌ی انسانها تصمیم نمی‌گیرد، ضمن اینکه هر حادثه وقت معین و حکمتی دارد و بر اساس آن حکمت انجام می‌شود.^۱ در اینجا به برخی موانع معرفت به امام زمان (عج) اشاره شده است که عبارت اند از:

۱.۴. عدم شناخت دین

طبق فرمایشات مقام معظم رهبری، کسانی که فهم درست از آموزه‌های دین و معارف الهی ندارند چگونه می‌توانند به معرفت امام و حجت الهی برسند و از فیوضات معنوی امام بهره ببرند، اما در روایتی از امام صادق (علیه السلام) چنین آمده است: «لا خیر فی من لا یتفقّه من اصحابنا»^۲ «هرگاه از یاران و اصحاب ما هر یک عمیقانه به مسائل دین ننگرد خیری در او وجود ندارد.» البته منظور حضرت فقاهت مصطلح نیست؛ بلکه منظور حضرت فهم درست و روشن در آموزه‌های دین است، زیرا همه نمی‌توانند فقیه باشند. اما از این عبارت امام صادق (علیه السلام) می‌توان فهمید بیشترین خسارت و زیان منع شناخت دین است، و این امر نه تنها باعث خسارت فردی نیست، بلکه جهالت و نادانی در امور دین برای جوامع دینی خسارت جبران ناپذیری را به همراه دارد و ائمه (علیه السلام) همواره از این افراد نادان و سطحی نگر بیشترین نگرانی را داشتند،^۳ آنان کسانی اند که هم به خود ضرر و زیان می‌رسانند و هم به اهداف وجود مقدس ائمه (علیه السلام). نمونه اش را می‌توان در توقیع امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) به محمد بن علی بن هلال کرخی دریافت. آنجا که می‌فرمایند: «یا محمد بن علی قد آذانا

^۱ خامنه‌ای، سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت امام زمان (عج)، ۱۳۹۹/۱/۲۱.

^۲ کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۳۳.

^۳ نهج البلاغه، خطبه ۲۷.

جُهلاء الشيعة و حمقائهم و من دینه جناح البعوضۃ ارجح منه^۱؛ «ای محمد بن علی، نادانان شیعه و کم خردان آنان و کسانی که بال پشه از دین آنها برتر و ارزشمندتر است، ما را آزار می‌دهند.»

۲.۴. دل‌بستگی به دنیا

طبق سخنان حضرت خامنه‌ای، یکی از موانع مهم و جدی در شناخت حضرت، علاقه به دنیا و دل‌بستگی به مطامع دنیوی است، قرآن کریم در آیاتی چند انسان را به این خطر جدی توجه داده است:

۱. «فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ»^۲؛ «تو هم ای رسول از هر کس که از یاد ما روی گردانید و جز زندگانی دنیا را نخواست بکلی اعراض کن.»

۲. «فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الدُّنْيَا وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا»^۳؛ «پس از آنکه پیشینیان در گذشتند اخلاف و بازماندگانشان که وارث کتاب آسمانی شدند و متاع پست دنیا را گزیدند و هر گناه که کردند.» دنیا می‌تواند پل سعادت بشر باشد به شرط آن که با استفاده صحیح و درست آن را به مزرعه آخرت تبدیل نماییم. منتهی اگر در کنار واژه دنیا، حُبّ به آن افزوده شود، سر منشأ بسیاری از بدی‌ها و ناهنجاری‌ها در اجتماع خواهد شد و در این زمینه روایات فراوانی وجود دارد که ذیلاً به برخی از آنان اشاره می‌شود:

۱. امام صادق (علیه السلام) می‌فرمایند: «رأس كل خطيئة حب الدنيا»^۴؛ «علاقه به دنیا سر منشأ همه خطاها است.»

۲. امام رضا (علیه السلام) می‌فرمایند: «أكبر الكبائر حب الدنيا»^۵؛ «بزرگترین گناه علاقه به دنیا است.»

۳. امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «حب الدنيا رأس الفتن و اصل المحن»^۶؛ «دل‌بستگی به دنیا سر منشأ هر فتنه و ریشه همه بدبختی‌هاست.»

ده‌ها روایت در این زمینه نشان آن است که دنیا زدگی بزرگترین آفت و ریشه و اصل هر نوع بدبختی است و متأسفانه در عصر و زمان ما یک آفت فراگیر برای خیلی از انسان‌ها شده است، زیرا دنیا برای برخی انسان‌ها همه

^۱ مجلسی، بحار الانوار، ج ۲۵، ص ۲۶۶-۲۶۷.

^۲ نجم، ۲۹.

^۳ اعراف، ۱۶۹.

^۴ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۳۱۵.

^۵ محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۹۴.

^۶ همان.

هستی آنان شده است و چشم و دل آنان را چنان پُر کرده که راه سعادت و حق را مشاهده نمی کنند. حال با چنین وضعیتی چگونه می شود از انسان دلبسته به دنیا انتظار معرفت امام زمانش را داشت، دنیا همه چیز او شده و غیر از مطامع دنیا چیزی را مشاهده نمی کند.

۳.۴. پیمان شکنی

یکی از موانع مهم دیگر در شناخت حضرت، همین بی وفایی و پیمان شکستن است. اگر به حضرت معرفت و محبت داریم، باید این دو زمینه ساز عهد و پیمان و بیعت با امام گردد، زیرا عشق و ولایت بدون عهده داری و مسئولیت پذیری، هوسی بیش نیست.

«عهد التزام خاص و نوعی تعهد پذیری در مقابل شخص یا کاری است، باید خود را به وظایفی که نسبت به امام داریم ملتزم سازیم و با او برای انجام خواسته ها و آرمان هایش عهد ببندیم (عهداً) و آن عهد را با اسباب و وسایلی محکم کنیم (عقداً) و در نهایت با او بیعت کرده و دست در دست او نهاده و دل و سر به او بسپاریم (بیعتاً). عهد و عقد و بیعت سه درجه از یک حقیقت اند که در شدت و ضعف با یکدیگر تفاوت دارند باید با بازخوانی و تجدید عهد در هر پگاه و بیعتی تا همیشه، هم اراده و انگیزه خود را قوی کرد و افزایش داد و هم از غفلت ها و سستی ها جدا شد و فاصله گرفت.»^۱

انسانی که نسبت به امام زمانش تعهدی ندارد چگونه می تواند منتظر باشد و انتظار بدون عهد و پیمان، انتظار نیست. اهمیت عهد و پیمان تا جایی مهم است که امام سجاد (علیه السلام) به اباخالد این گونه می فرماید: «یا ابا خالد لتأتین فتن کقطع اللیل المظلم لا ینجو الا من اخذ الله میثاقه اولئک مصابیح الهدی و ینایع العلم ینجیهم الله من کل فتنه مظلمه»^۲؛ «ای ابا خالد، فتنه هایی هم چون شب تاریک خواهد رسید، تنها کسانی از آن فتنه ها نجات خواهند یافت که خداوند از آنان پیمان گرفته باشد، آنان چراغ های هدایت و چشمه های علم هستند و خداوند آن ها را از هر فتنه تاریکی نجات خواهد داد.»

امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) به مسأله عهد و پیمان توجه فراوان دارد به طوری که از یارانش در زمان ظهور پیمان خواهد گرفت بر این که: «مسلمانی را دشنام ندهند؛ حریمی را هتک نکنند؛ به خانه ای هجوم نبرند؛ کسی را به ناحق زنند.»^۳ حال کسی که بر سر عهد و پیمان خود استوار باقی نماند چگونه می تواند ادعای

^۱ پورسید آقایی، انتظار ۱۱-۱۲، ص ۱۲.

^۲ صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص ۳۸۶.

^۳ صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص ۵۸۱.

منتظر بودن نماید. چگونه می‌تواند سرانجام او به راه نجات ختم شود؟ و این با حرف زدن‌ها بدست نمی‌آید بلکه باید در میدان عمل بر عهد و پیمان خود باقی باشی تا لایق او شوی، وگرنه حرف از انتظار زدن لافی بیش نیست.

۴.۴. گناهکاری

یکی دیگر از موانع معرفت و درک فیوضات معنوی امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، گناه و معصیت است، انسانی که می‌خواهد در طریق معرفت امام قرار گیرد باید تلاش کند رفتار و کردارش مورد قبول حضرت واقع شود و اصولاً اگر بین امام و مأموم سنخیت نباشد چگونه می‌توان به درک متقابل دست یابیم، فراموش نکنیم امام به وظیفه اش بر اساس روایات عمل می‌کند و این ما هستیم که متأسفانه قصور و کوتاهی داریم. حال چاره چیست؟ در پاسخ باید گفت:

۱. برای رسیدن به معرفت باید خود را همواره در مرأی و منظر امام ببینیم. قرآن کریم می‌فرماید: «وَقُلْ اَعْمَلُوا فَسِرَّی اللّٰهُ عَمَلْکُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ»^۱؛ «ای پیامبر به مردم بگو عمل کنید و بدانید که خداوند و پیامبر و مؤمنان کارهای شما را می‌بینند.» امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه، مراد از کلمه «المؤمنون» می‌فرماید: هم الائمه. یعنی خداوند و پیامبران و ائمه ناظر بر اعمال مردم هستند. شاهد بر این ادعا روایتی از امام رضا علیه السلام می‌باشد که: «و الله ان اعمالکم لتعرض علیّ فی کلّ یومٍ و لیلةٍ»^۲؛ به خدا قسم که اعمال شما هر صبح و شام بر من عرضه می‌شود.»

۲. اگر انسان گرفتار معصیت الهی باشد و به کردار زشت خود ادامه دهد، خداوند تبارک و تعالی او را از بهره مندی نعمت‌های خودش بخصوص نعمت ولایت محروم می‌نماید، امام

امام باقر (علیه السلام) در این باره می‌فرماید: «اذا غضب الله تبارک و تعالی علی خلقه نحانا عن جوارهم»^۳؛ «هرگاه خداوند تبارک و تعالی بر خلقش غضب نماید، ما را از مجاورت ایشان دور می‌دارد.» و یا امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) در توقیع شریفشان به مرحوم شیخ مفید می‌فرماید: «ما را از ایشان چیزی محبوس نکرده است مگر گناهان و خطاهایی که از ایشان به ما می‌رسد و ما آن را ناخوش می‌داریم و از ایشان نمی‌پسندیم.»^۴ اما گناه

^۱ توبه، ۱۰۵.

^۲ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۳۱۹.

^۳ کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۳۴۳.

^۴ خادمی شیرازی، مجموعه فرمایشات حضرت بقیه الله، ص ۱۲۰.

و معصیت عامل مهمی در محرومیت از بهره مندی نعمت ظاهری و معنوی امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) است.

۵.۴. امید نداشتن

یکی دیگر از موانع معرفت و درک فیوضات معنوی امام زمان (عجل الله تعالی فرجه)، ناامیدی است، معتقدین به ظهور هیچ‌گاه دچار ناامیدی نمی‌شوند. نام امام زمان (عجل الله له الفرج) و یاد این بزرگوار، دائماً به ما یادآوری می‌کند که طلوع خورشید حق و عدل در پایان این شب ظلمانی، قطعی است. انسان‌ها گاهی که امواج متراکم ظلمت و ظلم را مشاهده می‌کنند، مأیوس می‌شوند. یاد امام زمان نشان‌دهنده‌ی این است که خورشید طلوع خواهد کرد، روز خواهد آمد؛ بله، ظلمات هست، ظالمان و تاریکی‌آفرینان هستند در دنیا، و قرنهای متمادی بوده‌اند اما پایان این شب سیاه و ظلمانی، قطعاً طلوع خورشید است؛ این آن چیزی است که اعتقاد به امام زمان به ما می‌آموزد؛ این وعده‌ی تضمین‌شده‌ی پروردگار است: «الْإِسْلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْعَلَمُ الْمَنْصُوبُ وَالْعِلْمُ الْمَصْبُوبُ وَالْغَوْثُ وَالرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ وَعَدًا غَيْرَ مَكْذُوبٍ»؛ «وعده‌ی تخلف‌ناپذیر الهی است.» در اول زیارت هم دارد: «الْإِسْلَامُ عَلَيْكَ يَا وَعَدَ اللَّهِ الَّذِي ضَمِنَهُ»؛ «وعده‌ای که تضمین‌شده است از طرف پروردگار، ظهور این بزرگوار است.» معتقدین به ظهور ولی عصر و وجود ولی عصر (ارواحنا فداه) هیچ‌گاه دچار ناامیدی و یأس نمی‌شوند، و می‌دانند که قطعاً این خورشید طلوع خواهد کرد و این تاریکی‌ها و این سیاهی‌ها را برطرف خواهد کرد.^۱

انتظار باید اهل عمل به چیزی باشیم که دل امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) را شاد می‌کند. این انتظار، مستلزم صلاح و عمل است؛ باید خودمان را اصلاح کنیم، باید اهل عمل به آن چیزی باشیم که دل آن بزرگوار را شاد میکند. اگر بخواهیم این‌جور عمل بکنیم و این صلاح و اصلاح را برای خودمان فراهم بکنیم، طبعاً نمیتوانیم به عمل فردی اکتفا کنیم. در محیط جامعه، در محیط کشور، در محیط جهانی هم وظایفی هست که باید انجام بدهیم؛ این وظایف چه هستند؟ این همان چیزی است که نیاز دارد به بصیرت، نیاز دارد به معرفت، نیاز دارد به نگرش جهانی، نیاز دارد به روشن‌بینی؛ این آن چیزی است که شما جوان عزیز فعال امروز به آن موظفید.^۲

۶.۴. عدم آماده سازی

مقام معظم رهبری یکی از موانع معرفت امام زمان را عدم آماده سازی می‌داند و می‌فرماید: ما باید خود را برای سربازی امام زمان آماده کنیم. انتظار به معنای این است که ما باید خود را برای سربازی امام زمان آماده کنیم.

^۱ خامنه ای، بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه السلام)، ۱۳۹۶/۲/۲۰.

^۲ همان.

انتظار دست قاهر قدرتمند الهی ملکوتی است که باید بیاید و با کمک همین انسان ها سیطره‌ی ظلم را از بین ببرد و حق را غالب کند و عدل را در زندگی مردم حاکم کند و پرچم توحید را بلند کند؛ انسان ها را بنده‌ی واقعی خدا بکند. باید برای این کار آماده بود. انتظار معنایش این که انتظار حرکت است؛ انتظار سکون نیست؛ انتظار رها کردن و نشستن برای اینکه کار به خودی خود صورت بگیرد، نیست. انتظار حرکت و آمادگی است. انتظار فرج یعنی کمر بسته بودن، آماده بودن، خود را از همه جهت برای آن هدفی که امام زمان (علیه الصلاة والسلام) برای آن هدف قیام خواهد کرد، آماده کردن. آن انقلاب بزرگ تاریخی برای آن هدف انجام خواهد گرفت و او عبارت است از ایجاد عدل و داد، زندگی انسانی، زندگی الهی، عبودیت خدا؛ این معنای انتظار فرج است.^۱

سربازی منجی بزرگی که می‌خواهد با تمام مراکز قدرت و فساد بین‌المللی مبارزه کند، احتیاج به خودسازی و آگاهی و روشن‌بینی دارد... ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد، اعتقاد به امام زمان به معنای گوشه‌گیری نیست. امروزه اگر ما می‌بینیم در هر نقطه‌ی دنیا ظلم و بی‌عدالتی و تبعیض و زورگویی وجود دارد، اینها همان چیزهایی است که امام زمان برای مبارزه با آنها می‌آید. اگر ما سرباز امام زمانیم، باید خود را برای مبارزه با اینها آماده کنیم.^۲

۷.۴. عدم دفاع از ارزش ها

بزرگترین وظیفه‌ی منتظران امام زمان این است که از لحاظ معنوی و اخلاقی و عملی و پیوندهای دینی و اعتقادی و عاطفی با مؤمنین و همچنین برای پنجه درافکندن با زورگویان، خود را آماده کنند. کسانی که در دوران دفاع مقدس، سر از پا نشناخته در صفوف دفاع مقدس شرکت می‌کردند، منتظران حقیقی بودند. کسی که وقتی کشور اسلامی مورد تهدید دشمن است، آماده‌ی دفاع از ارزشها و میهن اسلامی و پرچم برافراشته‌ی اسلام است، می‌تواند ادعا کند که اگر امام زمان بیاید، پشت سر آن حضرت در میدانهای خطر قدم خواهد گذاشت. اما کسانی که در مقابل خطر، انحراف و چرب و شیرین دنیا خود را می‌بازند و زانوانشان سست می‌شود؛ کسانی که برای مطامع شخصی خود حاضر نیستند حرکتی که مطامع آنها را به خطر می‌اندازد، انجام دهند؛ اینها چطور می‌توانند منتظر امام زمان به حساب آیند؟ کسی که در انتظار آن مصلح بزرگ است، باید در خود زمینه‌های صلاح را آماده سازد و کاری کند که بتواند برای تحقق صلاح بایستد.^۳

^۱ خامنه ای، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه ی شعبان در مصلاى تهران، ۱۳۸۷/۵/۲۷.

^۲ خامنه ای، دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه ی شعبان در مصلاى تهران، ۱۳۸۱/۷/۳۰.

^۳ همان.

۸.۴. عدم رابطه قلبی معنوی بین مردم و امام

ما که منتظر امام زمان هستیم، باید در جهتی که حکومت امام زمان (علیه الاف التحیة و الثناء و عجل الله) تشکیل خواهد شد، زندگی امروز را در همان جهت بسازیم و بنا کنیم و باید در آن جهت تلاش و کار کنیم. البته، ما کوچکتر از آن هستیم که بتوانیم آن گونه بنایی را که اولیای الهی ساختند یا خواهند ساخت، بنا کنیم؛ اما باید در آن جهت تلاش و کار کنیم.

مظهر عدل پروردگار، امام زمان (عج) است و می‌دانیم که بزرگترین خصوصیت امام زمان (علیه السلام) که در دعاها و زیارات و روایات آمده است، عدالت می‌باشد: «یملأ الله به الارض قسطا و عدلا».

رابطه‌ی قلبی و معنوی بین آحاد مردم و امام زمان (عج) یک امر مستحسن، بلکه لازم و دارای آثاری است؛ زیرا امید و انتظار را به طور دایم در دل انسان زنده نگه می‌دارد.^۱

^۱ همان، ۱۳۸۷/۵/۲۷.

نتیجه گیری

از این مقاله می توان نتیجه گرفت که بحث معرفت و شناخت امام و اعتقاد به او در دیدگاه مقام معظم رهبری، از چنان اهمیتی برخوردار است که در زمره اصول اعتقادی شیعه قرار گرفته است. در واقع به موجب دلایل عقلی و نقلی اعتقاد و معرفت افراد نسبت به امام زمان خود در هر عصر و زمانی واجب است. ایمان بدون شناخت امام در هر زمان تحقق نمی پذیرد؛ زیرا پیروی کردن بدون معرفت و شناخت امکان ندارد. بنابراین معرفت نسبت به امام خود در هر عصر تنها وسیله ای است که می تواند انسان را در هدایت و رسیدن به هدف اصلی خلقت که همان کمال و سعادت دنیوی و اخروی و مقام نزدیکی خداوند است، کمک کند. اما با برخی از این موانع مانع از تحقق شناخت و معرفت به امام زمان (ع) و در نتیجه ایمان و اعتقاد به حقایق و اصول اساسی زندگی می شود و منتسب به مسلمانان بوده و از درون امت اسلامی در برابر ایشان قرار می گیرد که اهمیت ویژه ای دارد چرا که این موانع، موانعی است که از درون دین در برابر پیشوای حقیقی آن دین قرار گرفته و خطر بیشتری نسبت به موانعی دارد که از سوی غیر مسلمانان متوجه اهداف آن حضرت خواهد شد. در نتیجه، موانع معرفت به امام زمان عبارت اند از: عدم شناخت دین، دلبستگی به دنیا، پیمان شکنی، گناهکاری، امید نداشتن، عدم آماده سازی، عدم دفاع از ارزش ها، عدم رابطه قلبی معنوی بین مردم و امام، می باشد

پس در زمینه معرفتی امام زمان (عج) از دیدگاه اندیشمندان اسلامی بدین نتیجه دست یافتیم که اعتقاد به وجود امام زمان (عج) باوری مؤثر در سوق دادن منتظران به سوی مکارم اخلاقی است؛ زیرا معرفت به وجود امام، سبب ایجاد گرایش درونی به آن حضرت می شود و زمینه ساز همراهی با ایشان است. بنابراین شناخت شخصیت تاریخی امام زمان (عج)، شناخت مقام ولایت و نورانیت ایشان، شناخت ویژگی های اخلاقی و رفتاری و از همه مهمتر شناخت برنامه ها، دستورات و خواسته های آن امام همام موجب می شود که شیعیان واقعی با دستیابی به درک عمیق از حضور وجودی او در عالم، نه تنها امام را عالم به خود می دانند؛ بلکه هر لحظه خود را در محضر او می بینند و با استمداد از مجموعه باورهای عمیق می کوشند تا زمینه تکامل معنوی و اخلاقی خود را فراهم سازند و از غفلت ها و انحرافات و موانع زمانه خود را نگه داری ساخته و بدین وسیله خود را برای تحقق ظهوری که انتظار آن را می کشند، آماده کنند.

منابع

*قران کریم

*نهج البلاغه

- ۱- ابن منظور، محمد بن مکرم، **لسان العرب**، ج ۱، نشر: دارصادر، بیروت، ۱۳۶۰.
- ۲- ابن فارس، احمد، **معجم مقیاس اللغه**، ج ۱، نشر: دارالکفر، بیروت، ۱۳۵۸.
- ۳- ابن بابویه، محمد، **کمال الدین**، ج ۱، نشر: مسجد مقدس جمکران، قم، ۱۳۸۲.
- ۴- پورسید آقایی، مسعود، **انتظار ۱۱-۱۲**، پایگاه مجلات تخصصی نور، شماره: ۱۱-۱۲، ۱۳۸۳.
- ۵- خادمی شیرازی، محمد، **مجموعه فرمایشات حضرت بقیه الله**، نشر: رسالت، چاپ: دوم، ۱۳۷۷.
- ۶- خامنه ای، علی، دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه ی شعبان در مصلاى تهران، ۱۳۸۱/۷/۳۰.
- ۷- _____، بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (علیه السلام)، ۱۳۹۶/۲/۲۰.
- ۸- _____، بیانات در دیدار مسئولان و اقشار مختلف مردم، ۱۳۶۸/۱۲/۲۲.
- ۹- _____، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت نیمه ی شعبان، ۱۳۸۷/۵/۲۷.
- ۱۰- _____، سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت امام زمان (عج)، ۱۳۹۹ /۱/۲۱.
- ۱۱- _____، سخنرانی تلویزیونی به مناسبت ولادت امام زمان (عج)، ۱۳۹۹ /۱/۲۱.
- ۱۲- راغب اصفهانی، حسین، **مفردات الفاظ القرآن الکریم**، نشر: مرتضوی، چاپ: چهارم، ۱۳۸۸.
- ۱۳- صافی گلپایگانی، لطف الله، **منتخب الاثر**، نشر: کتاب جمکران وابسته به مسجد مقدس جمکران، چاپ: اول، ۱۳۹۲.
- ۱۴- ضیایی فر، سعید، **جایگاه مبانی کلامی در اجتهاد**، نشر: موسسه بوستان کتاب، چاپ: اول، ۱۳۸۲.
- ۱۵- طوسی، محمد، **تلخیص نقد المحصل**، نشر: هدی، چاپ: اول، ۱۳۹۰.
- ۱۶- کمال الدین، بهزاد، **کمال الدین و تمام النعمه**، ج ۲، نشر: دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۵۴ ش.
- ۱۷- کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، ج ۲، نشر: دارالثقلین، چاپ: دوم، ۱۳۹۱.
- ۱۸- محمدی ری شهری، محمد، **میزان الحکمه**، ج ۵، نشر: موسسه فرهنگی دارالحديث، چاپ: دوازدهم، ۱۳۹۱.
- ۱۹- متقی، علی، **کنز العمال**، ج ۱، نشر: دارالکتب العلمیه، بیروت، ۱۴۱۹ هـ.
- ۲۰- مفید، محمد، **ترجمه الارشاد**، ج ۱۰، نشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸.
- ۲۱- مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، نشر: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳.
- ۲۲- مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، ج ۲، نشر: دارالکتب الاسلامیه، چاپ: ششم، ۱۳۸۸.

سایت

